

Iva Pasini Tržec

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Strossmayerova galerija starih majstora

Dvije slike *Vaza s cvijećem* u Strossmayerovoj galeriji starih majstora u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*Predan – *Received* 5. 5. 2016.UDK 75Bosschaert, J.B.
75Verbruggen, G.P

Sažetak

U članku se razmatra atribucija i provenijencija dviju slika *Vaza s cvijećem* koje su dijelom zbirke Strossmayerove galerije postale 1971. godine kao oporučni dar pravnik Milovana Zoričića. Početkom 20. stoljeća nalazile su se u vlasništvu trgovca umjetninama Dorusa Hermsena

u Den Haagu, gdje ih je zabilježio znameniti nizozemski povjesničar umjetnosti Cornelis Hofstede de Groot. Na temelju stilske analize autorica potvrđuje atribuciju signirane slike Janu Baptistu Bosschaertu, a drugu pripisuje Gasparu Peeteru Verbrugenu.

Ključne riječi: *Milovan Zoričić, trgovina umjetninama Dorus Hermsen, provenijencija umjetnina, Strossmayerova galerija starih majstora, Jan Baptist Bosschaert, Gaspar Peeter Verbruggen*

Dvije slike *Vaza s cvijećem* (sl. 1, sl. 2), koje su dijelom zbirke Strossmayerove galerije starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti postale 1971. godine, u stručnoj su galerijskoj literaturi predstavljene kao »autorski i motivski pandani.«¹ Međutim provedena stilska analiza uz podatke dobivene istraživanjem provenijencije dovela je u pitanje ispravnost te tvrdnje.

Te dvije slike Strossmayerovoj je galeriji poklonio pravnik Milovan Zoričić (1884. – 1971.), koji je osim kao član Vrhovnoga suda Narodne Republike Hrvatske (1945. – 1946.) i sudac Međunarodnoga suda u Den Haagu (1946. – 1958.) ostvario i značajnu karijeru kao prvi nogometni sudac u Hrvatskoj te kao suosnivač, prvi tajnik i povjerenik za nogomet u Hrvatskom akademskom športskom savezu, koji njegovom inicijativom i danas nosi taj naziv.² Dopisni član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dr. sc. Milovan Zoričić Akademiji je oporučno ostavio ukupno pet slika.³ Umjetnine su zaprimljene i predane Strossmayerovoj galeriji u kolovozu 1971. godine.⁴ Osim dviju *Vaza s cvijećem*, Zoričić je poklonio jednu sliku iz 18. stoljeća *Vitez u oklopu*⁵ te dvije slike iz 19. stoljeća *Samostan* norveškoga pejzažista Knuta Baadea⁶ i *Boj Crnogoraca s Turcima* Ferde Quiquereza.⁷ O sakupljačkoj djelatnosti Milovana Zoričića malo znamo. Iz zapisnika o primopredaji umjetnina Strossmayerovoj galeriji

saznajemo da je sliku *Boj Crnogoraca s Turcima* sam autor Ferdo Quiquerez 1878. godine kao vjenčani dar poklonio Mariji, majci Milovana Zoričića,⁸ a o tome svjedoči i natpis na poledini slike: »Original Ferdinanda Quiquerez-a poklonjen od njega mojoj majci kao vjenčani dar 1878. Dr. Milovan Zoričić«. Nakon što je poklonio sliku, Quiquerez ju je izložio početkom 1879. godine »sred košulja i korzeta u izložbi jedne poznate zagrebačke trgovine« jer »neimadesmo društva umjetnosti«.⁹

Osim za tu sliku, koja se stotinjak godina nalazila u Zoričićevoj obitelji, okolnosti nabave poznate su nam još jedino za dvije mrtve prirode (sl. 1, sl. 2). Te je slike osobno u Den Haagu 1933. godine kupio Milorad Stražnický, kako svjedoči njegova zabilješka sačuvana u Zoričićevoj ostavštini.¹⁰ Kao profesor pomorskoga, trgovačkoga i mjeničnoga prava na zagrebačkome Pravnom fakultetu, Milorad Stražnický (1879. – 1958.)¹¹ zasigurno je bio blisko povezan s Milovanom Zoričićem, koji je tijekom tridesetih godina obnašao dužnost predsjednika Upravnoga suda u Zagrebu. Stražnický je radio i u diplomaciji, a 1933. godine je kao posebni izaslanik i opunomoćeni ministar kralja Jugoslavije posjetio nizozemsku kraljicu. O tom je posjetu izvijestio nizozemski dnevni tisak, navodeći kako je kraljica Wilhelmina u palači Noordeinde u Den Haagu odlikovala Milorada Stražnickýja

1 Jan Baptist Bosschaert, mladi, *Vaza s cvijećem*, ulje na platnu, 59,5 × 48,5 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, HAZU, inv. br. SG-586

Jan Baptist Bosschaert the Younger, Vase with Flowers, oil on canvas, 59.5 × 48.5 cm, Strossmayer's Gallery of Old Masters, HAZU, inv. nr. SG-586

2 Gaspar Peeter Verbruggen, mladi?, *Vaza s cvijećem*, ulje na platnu, 54 × 39 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, HAZU, inv. br. SG-587

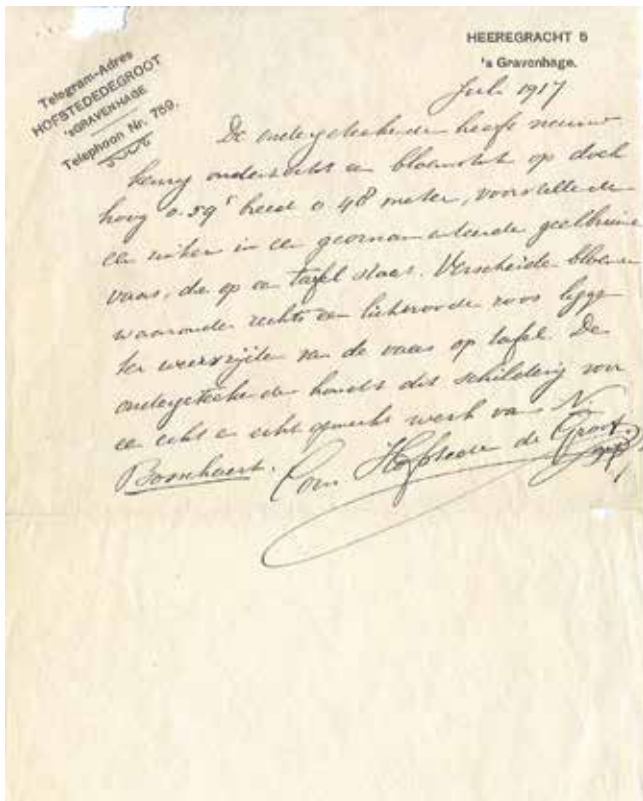
Gaspar Peeter Verbruggen the Younger?, Vase with Flowers, oil on canvas, 54 × 39 cm, Strossmayer's Gallery of Old Masters, HAZU, inv. nr. SG-587

Velikim križem reda Oranje-Nassau (niz. Grootkruis in de orde van Oranje-Nassau).¹²

Iz zabilješke Milorada Stražnickija saznajemo kako su dvije slike *Vaza s cvijećem* kupljene 1933. godine, prema Stražnickijevu navodu »lično u Kunsthandel Dorus Hermsen V. N. Den Haag, Kneuterdijk 6.«¹³ Riječ je o trgovini umjetninama koju je osnovao Theodorus Antonius Bonifatius Hermsen (1871. – 1931.), poznat kao Dorus, slikar crkvenih interijera i trgovac umjetninama.¹⁴ Najviše podataka o njegovom životu, djelovanju i slikarskoj karijeri crpimo iz nekrologa objavljenog u nizozemskome regionalnom dnevnom tisku *De Leidsche Courant*,¹⁵ a o njegovoj djelatnosti kao trgovca umjetninama iz baze Nizozemskoga instituta za povijest umjetnosti u Den Haagu (RKD Nederlands Instituut voor kunstgeschiedenis).¹⁶ Godine 1918. preselio se iz rodnoga 's-Hertogenboscha u Den Haag gdje je ubrzo potom kupio kuću Johana de Witta na Kneuterdijku, u koju je smjestio trgovinu umjetninama. Na toj je adresi trgovina umjetninama poslovala od otprilike 1919. do 1935. godine. Nakon smrti Dorusa Hermsena, 1931. godine, trgovinu umjetninama preuzeo je njegov sin Cornelis Antonius Maria Hermsen (1897. – 1966.), poznat pod nadimkom Kees.¹⁷ Od 1937. godine poslovao je u Zeestraat 64, promijenivši ime trgovine u Kunstzalen Kees Hermsen.¹⁸ Slikar i restaurator Kees Hermsen

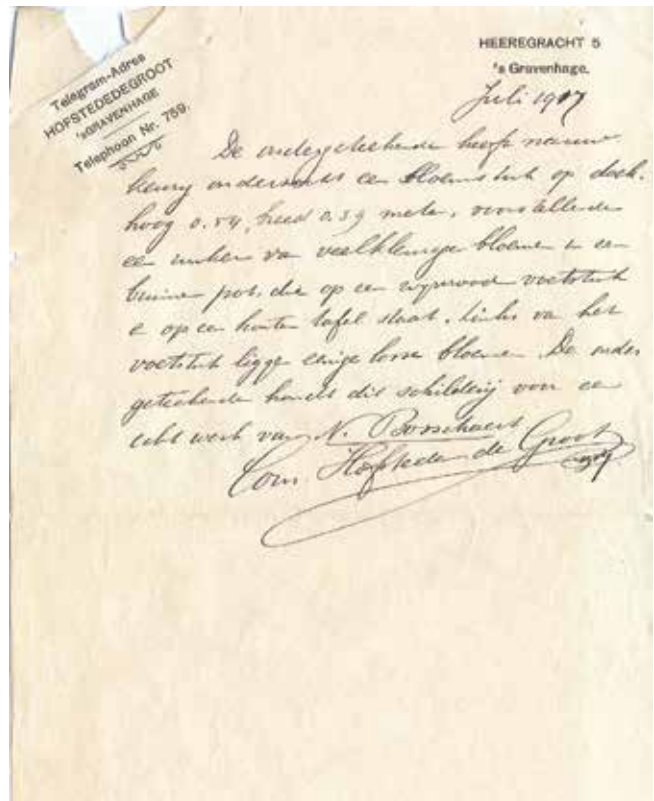
vodio je i poslovnicu u New Yorku, a proširio je poslovanje i na trgovinu djela suvremenih autora. Dodatnu javnu potvrdu njegove reputacije osigurala mu je 1950. godine kupovina Rembrandtova *Autoportreta sa šešišrom i dva zlatna lanca*, o čemu su višekratno izvijestili ondašnji mediji istaknuvši zasluge Keesa Hermsena u povratu Rembrandtova djela iz Engleske u Nizozemsku.¹⁹ Rembrandtov je *Autoportret* Kees Hermsen kupio od aukcijske kuće Sotheby's u Londonu te potom dao u zajam amsterdamskom Rijksmuseumu, a danas se nalazi u madridskom muzeju Thyssen-Bornemisza.²⁰

U bazi Nizozemskoga instituta za povijest umjetnosti zabilježeno je četrdesetak slika koje su se nekoć nalazile u vlasništvu Kunsthandel Dorus Hermsen N. V. i još petnaestak u vlasništvu Kunstzalen Kees Hermsen. Među njima prevladavaju djela nizozemskoga zlatnog doba raznolike tematike uz moguću dodati i dvije slike mrtve prirode iz Strossmayerove galerije. Osim zabilješke Milorada Stražnickija o kupovini dviju *Vaza s cvijećem* u Hermsenovoj trgovini umjetninama u Den Haagu, dodatnu potvrdu da su se obje slike nalazile u vlasništvu važnoga trgovca umjetninama Dorusa Hermsena moguće je pronaći na temelju sačuvanih ekspertiza koje su bile priložene uz slike (sl. 3, sl. 4). Te svjedodžbe o autentičnosti sastavio je 1917. godine u Den Haagu znameniti

3 Ekspertiza Cornelisa Hofstede de Groota za sl. 1. Muzejska dokumentacija Strossmayerove galerije

Certificate issued by Cornelis Hofstede de Groot for fig. 1. Museum archive of Strossmayer's Gallery

4 Ekspertiza Cornelisa Hofstede de Groota za sl. 2. Muzejska dokumentacija Strossmayerove galerije

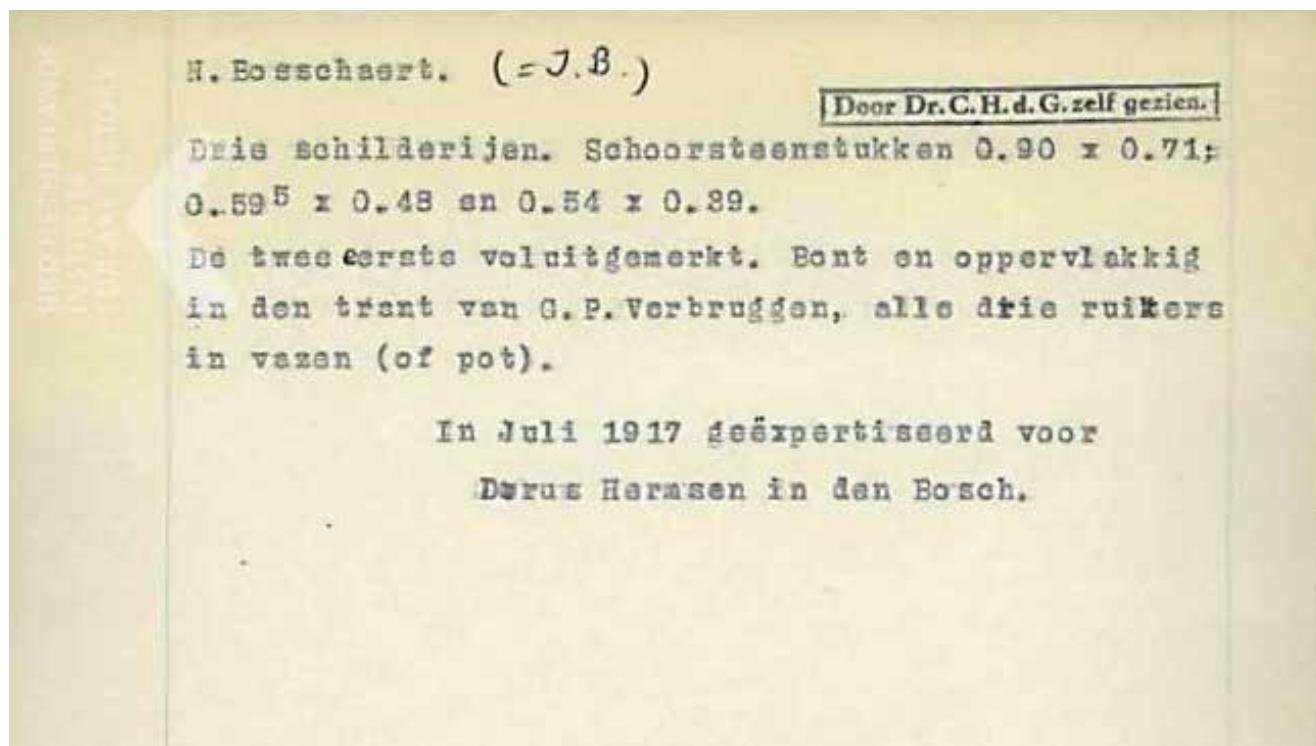
Certificate issued by Cornelis Hofstede de Groot for fig. 2. Museum archive of Strossmayer's Gallery

nizozemski povjesničar umjetnosti Cornelis Hofstede de Groot (1863. – 1930.), a Milovan Zoričić ih je s nizozemskoga preveo na hrvatski.²¹

Ostavština prvoga školovanog nizozemskog povjesničara umjetnosti pohranjena u Nizozemskom institutu za povijest umjetnosti i odnedavno digitalizirana sadrži bilješke o slikama koje su de Grootovi suradnici skupljali na različitim aukcijama, izložbama ili iz kataloga privatnih ili javnih zbirki.²² Te kartične bilješke, uz oznaku teme, tehnike i dimenzija, sadrže kratki opis i podatak o tadašnjemu smještaju umjetnina. Na ponekim je karticama otisnut pečat s natpisom »Door Dr. C. H. d. G. zelf gezien.«, što označuje da je Hofstede de Groot osobno vidio sliku. Koristeći de Grootove svjedodžbe o autentičnosti sačuvane u Strossmayerovoj galeriji, iz kojih jasno proizlazi da je osobno ispitao dvije zagrebačke slike te ih pripisao N. Bosschaertu, pronašla sam među njegovom dokumentacijom o slikama karticu s navodom o tri slike *Vaza s cvijećem* N. Bosschaerta (sl. 5).²³ Uz opasku da su nekoć ukrašavale prostor iznad kamina (niz. *Schoornsteenstukken*) navedene su njihove dimenzije i tehnika, uz napomenu da su dvije veće i signirane. Taj navod zasigurno se odnosi na dvije slike danas u Strossmayerovoj galeriji jer navedene dimenzije manje i srednje slike odgovaraju dimenzijama zagrebačkih slika, od kojih je veća uistinu i signirana. Treća

slika navedena na De Grootovoj kartici mogla bi biti ona koja je 1973. godine zabilježena na tržištu umjetninama.²⁴ Takva identifikacija ostaje međutim samo na razini pretpostavke jer iako tehnika, dimenzije i oznaka signature govore u prilog takvu prepoznavanju, provenijencija slike prodavane 1973. godine na Christiešu nije zabilježena.

Na kartici s bilješkama o tri cvjetne mrtve prirode jasno je istaknuta oznaka da je slike Hofstede de Groot osobno vidio. Navod završava podatkom važnim za daljnje istraživanje provenijencije zagrebačkih slika. Naime, de Groot je slike pregledao u srpnju 1917. godine, prema nalogu Dorusa Hermsena iz Den Boscha odnosno 's-Hertogenboscha. Osim što taj podatak izravno potvrđuje autentičnost de Grootovih svjedodžbi sačuvanih u Zagrebu, omogućuje i uvid u djelatnost Dorusa Hermsena koji se trgovanjem umjetninama aktivno bavio i u rodnom 's-Hertogenboschu, prije preseljenja u Den Haag. Prijašnju provenijenciju zagrebačkih slika ipak nije moguće utvrditi niti nakon analize oznaka na poledini. Naime, na podokviru signirane slike *Vaza s cvijećem* (sl. 1) aplicirana je horizontalno položena pravokutna ceduljica s velikim tiskanim slovom E. i brojem 2 unutar plavoga osmerokutnog okvira s motivom bijelo obojana kruga (sl. 6). Ista takva ceduljica nalazi se i na drugoj manjoj mrtvoj prirodi (sl. 2), ali s brojkom 5. Vjerojatno je riječ o admi-

5 Bilješka Cornelisa Hofstede de Groota o trima cvjetnim mrtvim prirodoma. Institut za povijest umjetnosti u Den Haagu (RKD)
Note of Cornelis Hofstede de Groot on three floral still lifes. Institute of Art History (RKD), The Hague

nistrativnoj oznaci, a ne oznaci pripadnosti nekoj zbirci jer to tiskano slovo E. teško možemo protumačiti kao inicijal vlasnika. Oznake za sada ostaju neidentificirane. Tri cvjetne mrtve prirode bile su podvrgnute procjeni 1917. godine vrlo vjerojatno neposredno po njihovoj nabavci, što je Dorusu Hermsenu trebalo olakšati pronalazak kupaca.²⁵

Kupac za dvije mrtve prirode pronašao se tek gotovo dva desetljeća poslije, nakon što je trgovinu preuzeo Dorusov sin Kees Hermsen. Kupio ih je 1933. godine Milorad Stražnicki za Milovana Zoričića, no ostaje nejasno je li Stražnicki od Milovana Zoričića dobio nalog za kupovinu slika ili je prilikom protokolarnog posjeta Den Haagu slučajno »nabasao« na tada već važnu i priznatu trgovinu umjetninama iskoristivši povoljnu priliku za kupovinu. Po prispijeću slika u Galeriju 1971. godine, signirana mrtva priroda uključena je u stalni postav Strossmayerove galerije.²⁶ Atribucija Nicholaesu Bosschaertu u galerijskom je katalogu iz 1982. godine ispravljena u Jan Baptist Bosschaert,²⁷ nakon što se uvidjelo da je Nicholaes Bosschaert izmišljeno ime.²⁸

Jan Baptist Bosschaert, mlađi (1667. – 1746.) flamanski je slikar mrtve prirode koji se specijalizirao za prikaze vaza s cvijećem. Učio je kod Jana Baptista de Crépeau, a 1692. godine naveden je kao majstor u antverpenskoj slikarskoj gildi.²⁹ U Bosschaertovu rodnom gradu proizvodnja cvjetnih mrtvih priroda cvjetala je tijekom 17. stoljeća zahvaljujući ugledu koji su uživali Jan Brueghel, stariji i njegov učenik Daniel Seghers. Cvjetni (Velvet) Brueghel, poznat pod tim

6 Detalj poledine sl. 1
Detail of the reverse of fig. 1

nadimkom već za života, jedan je od četiriju utemeljitelja tzv. cvjetne mrtve prirode koja se u prvim godinama 17. stoljeća etablirala kao zasebna slikarska podvrsta.³⁰ Osim Brueghela, pionirima te podvrste mrtve prirode smatraju se Jacques de Gheyn, koji je djelovao u Den Haagu, Roelandt Savery u Amsterdamu i Ambrosius Bosschaert stariji u Middelburgu.³¹ Osamostaljenje cvjetne mrtve prirode potaknuo je razvoj botanike kao znanstvene discipline i vrtlarstva kao nove mode, a posebno je bila omiljena među najvišim društvenim slojevima u Europi. Ubrzo je postala unosna i omiljena specijalizacija brojnih slikara iako nam tadašnje teorijske rasprave o slikarstvu, prema kojima je mrtva priroda bila izrazito nisko rangirana, ne donose pravu sliku o popularnosti te najstarije slikarske podvrste mrtve prirode.³² Prema jednoj legendi cvjetne mrtve prirode izumio je upravo Jan Brueghel, stariji u Antwerpenu, odgovarajući na molbu jedne žene da joj naslika tulipane jer si nije mogla priuštiti kupovinu pravih cvjetova.³³ Već sama anegdota govori o atraktivnosti cvjetnih mrtvih priroda s prikazima nedostupnih, egzotičnih cvjetnih vrsta kao pristupačnijih ukrasa domova.

Svojim se prezimenom Jan Baptist Bosschaert veže uza slavnu slikarsku obitelj Bosschaert čiji su se predstavnici u sjevernim provincijama istaknuli slikanjem cvjetnih mrtvih priroda.³⁴ Rodonačelnik dinastije cvjetnih slikara i jedan od prvih slikara cvjetne mrtve prirode Ambrosius Bosschaert, stariji postavio je početkom 17. stoljeća tip cvjetne mrtve prirode u nišu ispred krajolika. Spojivši maniristički koncept u kojem svaki minuciozno opisani cvijet predstavlja zasebnu jedinku unutar buketa s kompleksnim »floralnim arhitekturama« Jana Brueghela, starijeg, Ambrosius Bosschaert odredio je razvoj cvjetne mrtve prirode u sjevernim i južnim provincijama.³⁵ Brueghelov inovativni pristup, koji se ogleda u tonskoj modelaciji cvjetova i njihovu preklapanju ispred crne pozadine kako bi se dobio dojam trodimenzionalnosti i uvjerljivije taktilnosti, potaknuo je ponajprije napuštanje individualnoga osvjetljenja svakoga zasebnog cvijeta, a potom i stvaranje asimetričnih cvjetnih aranžmana sa smionim okretima stabljika i cvjetova. Kasnobarokni izričaj u Antwerpenu dodatno su osvježili slikari Gaspar Peter Verbruggen, mlađi i Jan Baptist Bosschaert, mlađi smještajem buketa u dekorirane vaze s mitološkim temama koje oponašaju antičke uzore te uključivanjem raznih kamenih postamenta poput plinte, kolonade ili baze.³⁶

Poznato je da je Jan Baptist Bosschaert svoja djela, isključivo slikana na platnu, potpisivao prezimenom, pri čemu je slovo J spojio s početnim slovom prezimena.³⁷ Na taj je način u lijevom donjem kutu slike potpisana naša veća mrtva priroda čija likovna obilježja nedvojbeno idu u prilog potvrdi atribucije Janu Baptistu Bosschaertu, mlađem (sl. 1). Raskošni cvjetni aranžman s dvanaest prepoznatljivih cvjetnih vrsta u vazii oblika ukrasne urne smješten je ispred tamne pozadine te u potpunosti ispunjava skućeni prostor kadra.³⁸ Manji i veći cvjetovi slobodno su organizirani po dijagonalama koje se sijeku u najisturenijoj bekovini. Razmještajem odnosno preklapanjem cvjetova te vještim variranjem intenziteta boje slikar sugerira smještaj cvjetova u prostoru koji jasno čitamo od bijele loptaste bekovine preko ruža i tulipana do najudaljenije kadifice i zatamnjenoga lišća, koje se gotovo

stapa s tamnom pozadinom. Plastičnost i taktilne vrijednosti forme istaknute su snažnim kontrastima obasjanih i zasjenjenih zona. Slikar je uvjerljivo sugerirao površine i razlike u karakteru latica koristeći pastozne mrljaste nanose boje. Uravnoteženost buketa dodatno je ostvario motivom »slobodnih« cvjetova slaka i ruže na kamenom stolu. Izdvajanje nekolicine cvjetova izvan buketa na stolu kao i dijagonalna dispozicija cvjetova učestalo se javljaju na slikama Jana Baptista Bosschaerta. Takvo kompozicijsko rješenje cvjetnoga aranžmana prema načelima kosina uz grupiranje par cvjetova na kamenom postamentu prepoznajemo na slici *Vaza s cvijećem*, također signiranom djelu Jana Baptista Bosschaerta.³⁹

Osobito omiljeni Bosschaertov motiv u aranžiranju raskošnih buketa reljefno je dekorirana vaza s prikazima mitoloških tema. Osim figurativnim prikazima, kamene ili metalne vaze uobičavao je ukrasiti stiliziranim motivom. Sličnosti u tipu vaze sa zagrebačke slike nalazimo na signiranom cvjetnom aranžmanu Jana Baptista Bosschaerta koji je zabilježen na tržištu umjetninama 1981. godine.⁴⁰ Tijelo vaze oblika ukrasne urne ukrašeno je stiliziranim oblikom puža, a baza je žljebovito ocrтана te se produžuje u stalak kao i na našoj slici. I ovdje je narušena klasična simetrija, a manje i veće cvijeće slobodno je organizirano po dijagonalama, uza slobodni cvjetni ansambl smješten lijevo na kamenom postamentu.

Cvjetni buket na drugoj slici u Strossmayerovoj galeriji također je smješten ispred nedefinirane, tamne pozadine i gotovo u potpunosti ispunjava skućeni prostor kadra (sl. 2). Izdvojeno cvijeće smješteno je na stol s lijeve strane. Međutim unatoč sličnosti u kompozicijskom rasporedu oslikani buket s trinaest prepoznatljivih cvjetnih vrsta pokazuje drugačija oblikovna načela.⁴¹ Razlike su vidljive u gradnji buketa koji slijedi konvencionalnu radialnu dispoziciju cvijeća, a vaza je smještena na istaknutu bazu. Nedostaje za Bosschaerta tipično modeliranje putem svjetla i sjene kojim stvara dojam volumena. Unatoč preklapanju cvjetova dojam trodimenzionalnosti buketa nije ostvaren, a plošno se doimaju i pojedini cvjetovi. Slikar u oblikovanju koristi tonsku modelaciju, pri čemu jasno ističe obrise latica i listova. Iako je i ovdje u opisu cvijeća zamjetna nizozemska posvećenost detalju, slikaru nedostaje Bosschaertova vještina reproduciranja teksture latica. Najveće se razlike zamjećuju pri usporedbi istih cvjetnih vrsta – slaka, božura i ruže koji su na Bosschaertovoj mrtvoj prirodi slikarski izražajnije svjetlosno akcentuirani, a ovdje su građeni istaknutijim konturama. Dakle, iz analize likovnih obilježja proizlazi da ranije postavljenu atribuciju Janu Baptistu Bosschaertu, mlađem valja otkloniti. Istaknute odlike na nesigniranoj slici *Vaza s cvijećem* ukazuju na djela Gaspara Peetera Verbruggena, mlađeg na čiji je način, doduše na obje zagrebačke slike, ukazao već početkom 20. stoljeća Cornelis Hofstede de Groot.⁴² Viši kustos za flamansko i nizozemsko slikarstvo mrtve prirode u Nizozemskom institutu za povijest umjetnosti Fred Meijer također je mišljenja da se radi o slici toga flamanskog slikara mrtvih priroda.⁴³

Gaspar Peeter Verbruggen, mlađi (1664. – 1730.), suvremenik i sugrađanin Jana Baptista Bosschaerta, prvu je slikarsku izobrazbu dobio od svoga oca Gaspara Peetera, starijeg.⁴⁴

Godine 1691. imenovan je dekanom antverpenske slikarske gilde. Zbog lagodnoga i raskošnog života bio je prisiljen napustiti rodni Antwerpen, pobjegavši vjerovnicima najprije u Amsterdam (1705. – 1706.), a potom u Den Haag (1706. – 1723.). Iako nije sačuvana niti jedna njegova datirana slika nakon 1703. godine, slikarskom se djelatnošću nastavio baviti i u sjevernim provincijama. Cvjetne mrtve prirode u vazi postavljao je u nišu ili na kamenu plintu koristeći draperiju i cvijeće kao dodatnu dekoraciju. Ponekad je uključivao i alegorijski prikaz žene s festonima cvijeća ispred talijanizirajućega krajolika, a slikao je i cvjetne girlande koje okružuju središnji motiv.

Iznesena sugestija o Verbruggenovu autorstvu druge zagrebačke slike pronalazi potvrde u njegovim brojnim cvjetnim mrtvim prirodama koje uzdiže na kamenu postolje odnosno bazu stupa, kao i na našoj slici.⁴⁵ Osim kompozicijskoga smještaja određenog blago spuštenim očištem, poklapanja su zamjetna u gradnji cvjetnoga aranžmana i pojedinih cvjetova, na kojima se prepoznaje Verbruggenov smisao za detalj i tonsko modeliranje. Sličnosti u odabiru cvjetnih vrsta

i organizaciji kompaktnoga buketa vidljiva je, primjerice, na signiranoj slici *Cvijeće u terakotnoj vazi*.⁴⁶ Ponajviše sličnosti u opisu pojedinih cvjetova rahlim potezima kista vidljivo je na djelima datiranim 1690-ih,⁴⁷ čime se zagrebačka vaza s cvijećem uklapa u Verbruggenova djela toga razdoblja.

Provedena analiza ukazala je na dva antverpenska slikara kao autora dviju slika *Vaza s cvijećem*, a istraživanje provenijencije otkrilo je zanimljive pojedinosti o njihovoj sudbini tijekom 20. stoljeća. Slike su relativno kasno, tek u prvoj polovici 20. stoljeća napustile svoj prvotni flamanski odnosno nizozemski smještaj. Nakon što su 1933. godine kupljene na nizozemskome antikvarnom tržištu umjetninama, ponovno im je vraćena prvotna namjena kao ukrasa imućnijih domova, ali unutar drugoga vremenskog i prostornog konteksta, da bi naposljetku 1971. godine bile muzealizirane. U zbirci Strossmayerove galerije zauzimaju značajno mjesto upotpunjujući sliku o bogatoj flamanskoj i nizozemskoj vizualnoj kulturi baroknih stoljeća ukazujući na široko polje slikarskoga interesa koje se odrazilo u procvatu i širenju registra slikarskih vrsta odnosno podvrsta.

Bilješke

* Ovaj rad potpomognut je sredstvima Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

1 ĐURO VANĐURA, Nizozemske slikarske škole u Strossmayerovoj galeriji starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1988., 38–40, 39.

2 Usp. Zoričić, Milovan ml., u: *Hrvatska enciklopedija*, (ur.) Dalibor Brozović, sv. 11, Zagreb, 2009., 759; JURAJ ANDRASSY, Milovan Zoričić (1884.–1971.), nekrolog, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za god. 1971.*, 76 (1972.), 197–199.

3 Usp. Ostavština umrloga člana JAZU, broj: 10-89/6-1971, u Zagrebu, 23. travnja 1971., SG-82/I. Muzejska dokumentacija Strossmayerove galerije, Kutija: Arhiv 1970–71, Razno. Slika Ferdinanda Quiquereza već je oporučno bila namijenjena Strossmayerovoj galeriji 1944. godine kako saznajemo iz dopisa Milovana Zoričića koji tada uz suglasnost Artura Schneidera moli Akademiju da se slika pohrani na čuvanje zbog ratne opasnosti. Usp. Milovan Zoričić Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Zagreb, 9. studenoga 1944. Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 86, 1944.–45., 1944., broj 406/1944.

4 Usp. Zapisnik o primopredaji umjetnina, Zagreb, 25. kolovoza 1971., SG-165/1971. Muzejska dokumentacija Strossmayerove galerije, Kutija: Arhiv 1970–71, Razno. Usp. i Strossmayerova galerija starih majstora u Zagrebu, Ostala djelatnost, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za god. 1972.*, 77 (1973.), 182.

5 Neznani slikar, *Vitez u oklopu*, ulje na platnu, 76 × 64 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, inv. br. SG-585.

6 Knut Baade, *Samostan*, ulje na platnu, 35 × 49,5 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, inv. br. SG-588.

7 Ferdo Quiquerez, *Boj Crnogoraca s Turcima*, ulje na platnu, 54 × 76,5 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, inv. br. SG-584.

8 Zapisnik o primopredaji umjetnina, Zagreb, 25. kolovoza 1971., SG-165/1971. Muzejska dokumentacija Strossmayerove galerije, Kutija: Arhiv 1970–71, Razno. Više o slici usp. MARINA BRE-GOVAC PISK, *Ferdinand Quiquerez: 1845–1893*, katalog izložbe, Zagreb, 1995., kat. br. 140, 106.

9 Listak, u: *Vienac*, 8/11 (23. veljače 1879.), 128.

10 Usp. Milorad Stražnicki, Zabilješka o kupovini, 1933. Muzejska dokumentacija Strossmayerove galerije slika, dokumentacija o slici inv. br. SG-587.

11 Usp. Stražnicki, Milorad, u: *Hrvatska enciklopedija*, (ur.) Dalibor Brozović, sv. 10, Zagreb, 2008., 284.

12 Usp. Binnenland, Hofberichten, u: *Utrechtsch Nieuwsblad*, 257 (28. veljače 1933.), 12.

13 Milorad Stražnicki, Zabilješka o kupovini, 1933. Muzejska dokumentacija Strossmayerove galerije slika, dokumentacija o slici inv. br. SG-587.

14 Usp. Hermsen, Theodorus Antonius Bonifatius ('Dorus'), u: PI-ETER A. SCHEEN, *Lexicon nederlandse beeldende kunstenaars 1750–1880*, 's-Gravenhage, 1981., 209.

- 15
Usp. Letteren en Kunst. Dorus Hermsen, u: *De Leidsche Courant* (28. travnja 1931.), 9.
- 16
Usp. Kunsthandel Dorus Hermsen N. V. <https://rkd.nl/en/explore/artists/Kunsthandel%20Dorus%20Hermsen%20N.V.> (pristupljeno 20. 3. 2016.). Usp. i ESTER LELS, Lijst van bestuursleden, ereleden en leden, u: JAN FREDERIK HEIJBROEK – ADRIE TH. P. VAN GRIENSVEN, Kunst, kennis en kwaliteit. Vereeniging van Handelaren in Oude Kunst in Nederland 1911 – heden, Zwolle, 2007., 300.
- 17
Usp. Hermsen, Cornelis Antonius Maria ('Kees'), u: PIETER A. SCHEEN, Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars 1750–1950, sv. 1, 's-Gravenhage, 1969., 468.
- 18
Usp. Kunstzalen Kees Hermsen, <https://rkd.nl/en/explore/artists/record?query=kees+hermsen&start=0> (pristupljeno 20. 3. 2016.). Usp. i ESTER LELS (bilj. 16), 304.
- 19
Usp. Zelfportret van Rembrandt terug naar Nederland, u: *Nieuwe Leidsche Courant*, (9. studenoga 1950.), 1; Beroemd Zelfportret van Rembrandt terug. Aangekocht voor 21000 Pond., u: *Leidsch Dagblad*, (9. studenoga 1950.), 2; Een Rembrandt in ons lan terug, u: *Nieuwsblad*, 6820 (10. studenoga 1950.), 1; Rembrandt vloog naar Nederland met Zelfportret van Rembrandt, u: *Leidse Courant*, (18. studenoga 1950.), 8.
- 20
Pripisano: Rembrandt, *Autoportret sa šeširom i dva zlatna lanca*, oko 1642., ulje na dasci, 72,2 × 54,8 cm, Thyssen-Bornemisza Museum, Madrid, inv. br. 331 (1976.90).
- 21
Usp. Muzejska dokumentacija Strossmayerove galerije, dokumentacija o slici inv. br. SG-587.
- 22
Usp. <http://website.rkd.nl/Projecten/digitalisering-hofstede-de-groot> (pristupljeno 20. 3. 2016.).
- 23
Hofstede de Grootfiches, Bosschaert, Jan Baptist, baknummer: 051, fichennummer: 1072235, <https://rkd.nl/nl/explore/excerpts/73391> (pristupljeno 20. 3. 2016.).
- 24
Jan Baptist Bosschaert, *Vaza s cvijećem*, ulje na platnu, 90,2 × 71,1 cm, Christie's, 23. ožujka 1973., lot. 58.
- 25
Suradnju s Hofstedeom de Groot Hermsen je nastavio i nakon preseljenja u Den Haag. Usp. <https://rkd.nl/nl/explore/excerpts#query=hermsen> (pristupljeno 20. 3. 2016.).
- 26
Danas je u stalnom postavu izložena slika inventarnoga broja SG-587.
- 27
Usp. VINKO ZLAMALIK, Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1982., 442. Usp. i VLADIMIR MALEKOVIĆ, Jean-Baptiste Bosschaert: *Vaza s cvijećem*. Remek djela iz Strossmayerove galerije, u: *Radost*, 34/9 (svibanj, 1985), 30.
- 28
O razrješenju pogrešnog tumačenja prvoga imena slikara usp. Jan Baptist (II) Bosschaert, u: ADRIAAN VAN DER WILLINGEN – FRED G. MEIJER, A dictionary of Dutch and Flemish still-life painters working in oils, 1525–1725, Leiden, 2003., 46–47.
- 29
Usp. isto.
- 30
Usp. KAROLIEN DE CLIPPEL – DAVID VAN DER LINDEN, The genesis of the Netherlandish flower piece: Jan Brueghel, Ambrosius Bosshaert and Middelburg, u: *Simiolus*, 38/1,2 (2015./2016.), 73–86.
- 31
Usp. PAUL TAYLOR, Dutch Flower Painting 1600–1720, New Haven [et al.], 1995., 128; MARINA BIANCHI, In the name of the tulip. Why speculation?, u: *Consumer and Luxury. Consumer Culture in Europe 1650–1850*, (ur.) Maxine Berg, Helen Clifford, Manchester - New York, 1999., 88–102, 94.
- 32
Usp. FRED G. MEIJER, The collection of Dutch and Flemish Still-life paintings bequated by Daisy Linda Ward, Zwolle, 2003., 22–34; GUIDO M. C. JANSEN, »On the Lowest Level«, The Status of the Still Life in Netherlandish Art Literature of the 17 Century, u: ALAN CHONG – WOUTER KLOEK, *Still-Life Paintings from the Netherlands, 1550-1720*, katalog izložbe, Zwolle 1999., 51–57.
- 33
Usp. LARRY SILVER, Peasant Scenes and Landscapes, the Rise of Pictorial Genres in the Antwerp Art Market, Philadelphia, 2006., 209.
- 34
Još uvijek nedostaje monografska obrada slikara, a poznati biografski podatci previše su oskudni da bi se utvrdila točna veza Jana Baptista s obitelji Bosschaert. Usp. URSULA WEBER-VOELK, »Sie kann nichts taugen/als zu füllen nur die Augen,« zu einer Floradarstellung von Jean-Baptiste Bosschaert, u: *Weltkunst*, 58 (1988.), 17–20.
- 35
Usp. KAROLIEN DE CLIPPEL – DAVID VAN DER LINDEN (bilj. 30), 73–86.
- 36
Usp. HANS VLIEGHE, Flemish Art and Architecture 1585-1700, New Haven [et al.], 1998., 211.
- 37
Usp. ADRIAAN VAN DER WILLINGEN – FRED G. MEIJER (bilj. 28), 46.
- 38
Više o identifikaciji i simboličkom značenju cvjetnih vrsta usp. SARAH GOJKOVIĆ, Simbolika cvijeća na slikama flamanskih i nizozemskih slikara u Strossmayerovoj galeriji starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, diplomski rad, 2013., 24–41.
- 39
Jan Baptist Bosschaert, *Vaza s cvijećem*, ulje na platnu, 83 × 64 cm, privatna zbirka ili trgovina umjetninama, M. A. de Heuvel, Bruxelles. <https://rkd.nl/en/explore/images/14912> (pristupljeno 20. 3. 2016.).
- 40
Jan Baptist Bosschaert, *Vaza s cvijećem*, ulje na platnu, 83 × 66 cm, Lempertz, Köln, 19.–21. studenoga 1981., lot. 22.
- 41
Više o identifikaciji i simboličkom značenju cvjetnih vrsta usp. SARAH GOJKOVIĆ (bilj. 38), 42–51.

42

Hofstede de Grootfiches, Bosschaert, Jan Baptist, baknummer: 051 fichennummer: 1072235, <https://rkd.nl/nl/explore/excerpts/73391> (pristupljeno 20. 3. 2016.).

43

Privatna poruka (30. 3. 2016.).

44

Usp. »Gaspar Peeter (II) Verbruggen«, ADRIAAN VAN DER WILLINGEN – FRED G. MEIJER (bilj. 28), 203. Usp. i. ABBIE VANDIVERE, Changes of identity in 'Garland of Flowers and Vase' by Gaspar Peeter Verbruggen the Younger, u: *Oud Holland*, 122/2,3 (2009.), 164–180.

45

Usp. Gaspar Peeter Verbruggen, *Vaza s cvijećem na konzoli ispred krajolika*, oko 1710., ulje na platnu, 47,5 × 39,5 cm, Sotheby's, Lon-

don, 5. travnja 1995., lot. 146; Gapar Peeter Verbruggen, *Cvijeće u vrtnoj vazi na pijedestalu*, ulje na platnu, 41 × 35 cm, Dorotheum, Beč, 1. listopada 2003., lot. 69; Gapar Peeter Verbruggen, *Zavežljaj cvijeća s breskvama i grožđem na postolju*, ulje na platnu, 44,4 × 54,5 cm, Christie's, London, 3. prosinca 2008., lot. 196.

46

Gaspar Peeter Verbruggen, *Cvijeće u terakotnoj vazi*, ulje na platnu, 69,8 × 53,5 cm, Sotheby's, London, 8. prosinca 2005., lot. 339.

47

Usp. Gaspar Peeter Verbruggen, *Vaza s cvijećem*, 1693., ulje na platnu, 81,5 × 62 cm, Ketterer Kunst, München, 27. listopada 2011., lot. 61.

Summary

Iva Pasini Tržec

Two Vase with Flowers Paintings at Strossmayer's Gallery of Old Masters in Zagreb

The article focuses on the attribution and early provenance of two *Vase with Flowers* paintings that became part of the collection of Strossmayer's Gallery of Old Masters at the Croatian Academy of Sciences and Arts (HAZU) in 1971, as a testamentary gift of lawyer Milovan Zoričić. It has been established that the two paintings spent the second and the third decade of the 20th century in Dorus Hermsen's art shop in The Hague, where they were documented, along with another *Vase with Flowers*, by the famous Dutch art historian Cornelis Hofstede de Groot. Based on a note preserved at the Institute of Art History in The Hague (RKD Nederlands Instituut voor kunstgeschiedenis), which also contains a written certificate of authenticity for the paintings, issued by de Groot in 1917 for Dorus Hermsen, the author confirms the authenticity of de Groot's certificates preserved in Zagreb, supposing that the paintings were subjected to evaluation immediately after their acquisition, with the intention of finding a buyer. However, the two still lifes were sold only two decades later, when the shop was already in the hands

of Kees Hermsen, Dorus' son. They were bought by lawyer Milorad Stražnický during his protocol visit to The Hague in 1933, on behalf of lawyer Milovan Zoričić. The paintings remained in Zoričić's collection until his death, when they were transferred to Strossmayer's Gallery at his bequest. On the basis of formal and stylistic analysis and analogies, the author confirms the authorship of the signed painting as work of Jan Baptist Bosschaert, a painter of floral still lifes in Antwerp. The other painting has been attributed to Gaspar Peeter Verbruggen, Bosschaert's contemporary who was active in the same city and likewise painted flowers. The author thus refutes the hypothesis current in scholarly literature on these two still lifes as "analogous in both authorship and motif".

Key words: Milovan Zoričić, Dorus Hermsen's art shop, provenance of artworks, Strossmayer's Gallery of Old Masters, Jan Baptist Bosschaert, Gaspar Peeter Verbruggen